

# SORSKÉRDÉSEK

## A reformkori rendi országgyűlésektől a szabadon választott parlamentig

A magyar országgyűlés 1848-ban, a reformkorszak lezárulásával nyerte el mai nyugat-európai arculatát, de eredetére nézve a nemzet történelmével egyidős intézménynek tekinthető, amely a mindenkori korszellem kívánalmai és szükségletei szerint alakult. Amennyiben a honalapítás tényében az összességnek tudatos elhatározása mutatható ki, úgy történetfilozófiai szinten megállapítható, hogy a magyar parlamentarizmus ezen korai, primitív demokráciából bontakozott ki. Szerves előzménynek tudható be a pusztaszeri, majd a Csepel-szigeti nemzetgyűlés. Később, az Árpád-kori országgyűléseken a király együtt tartott ülést (zsínatot) az előkelőkkel, a papsággal, a szabadokkal. A magyar alkotmány első köve, az 1222. évi Aranybulla vált fundamentumává a nemzeti szabadságnak – mely alatt természetesen a rendek, a nemesség szabadsága értendő. Attól az időtől fogva, amikor a nemesség lassan „bevonul” a vármegyékbe, a megyei nemesség mind nagyobb befolyást gyakorol a közügyekre. Az első rendi parlamenttel Mária királynő uralkodása alatt találkozunk (1384.), ahol megjelentek a vármegyék és a városok követei is. A kétkamarás diéta – a megyék képviselőitől álló alsó tábla, a főurakból és főpapságból álló felsőtábla – csak a XVI. század folyamán, tehát már Habsburg-uralom alatt nyerte el végleges formáját.



*A képviselőház ülésterme 1940-ben*

I. Ferdinánd uralkodása idején sok évszázados küzdelem kezdődött a magyar nemzet és idegen királyai között a nemzeti szabadság és lét fenntartásáért. A meghagyott, de egyre ritkábban összehívott magyar rendi országgyűlésnek csak árnnyékhatalma maradt: javaslatait Bécsben átdolgozták és úgy terjesztették a király elé szentesítés céljából. Azt mondhatnók, hogy a következő évszázadokban a magyar országgyűlés ereje és működése fokmérőjévé vált a vele szemben kifejtett dinasztikus erőnek. (A különleges helyzetben lévő Erdély – a török által megszállt területekre is kisugározva – fenntarthatta a nemzeti öntudatot és kontinuitást a rendi alkotmány és a Werbőczy Tripartitumában összegezett jogrendszer révén.)

Az 1712-1715. évi pozsonyi országgyűlésen a Magyar Királyság területi egységét helyreállítani nem képes, akkor mindössze 49 vármegyéből álló anyaország képviselői már az 1848-ig fennálló szervezeti formában tevékenykedtek: egyrészt a nádori elnöklettel működő felső tábla tagjaiként a zászlósurak, főpapok, főispánok, aulikus főurak, másrészt a királyi személynők vezette alsótáblán az apátok, prépostok, a szabad királyi városok követei, valamint a nemzeti vármegyék 2-2 követe és a horvát országgyűlés 2 képviselője. A 10-20 évenként összehívott diétán a rendek többnyire nagy haraggal kezdték meg tanácskozásaikat. Felsőzlamlásaikat befolyásolták sértett nemzeti büszkeségük, valós rendi sérelmeik. Felelős kormány nem lévén a személyében szent és sérthetetlen király gyakran maga válaszolt a jelzett problémákra, ami egyenlőtlen párbeszédet eredményezett. Ennek a látszólag fejlődésképtelen, uralkodói túlkapásokkal megnyirbált, sokszor semmibe vett, poros rendi parlamentnek mégis óriási szerepe volt abban, hogy a vármegyék önkormányzati tevékenységével együtt fenntarthatta a nemzet eszméjét, öntudatát. A magyar nemességnek sikerült megőriznie rendi kiváltságait; legfőbb politikai fórumain – országgyűlés, vármegye –, tehát a rendi nyilvánosság színterein szabadon politizálhatott.

Az angol ipari, majd a francia társadalmi forradalom együttes hatásai a XIX. század első felére végiggyűrűztek a Habsburg-birodalom területein, megkezdtek Magyarországon társadalmi-gazdasági szerkezetének lassú átalakítását is. A reformkori megyegyűlések által kiküldött bizottságok már át-átfogalmazták az országgyűlési bizottságok indítványait, majd reformszellemmel telítve fogadtatták el azokat a megyegyűléseken. Az 1830-as évektől kezdve a politizáló kiváltságok gondolkodását tekintve a polgári reformok hívei kerekedtek felül. Az 52 vármegye zömében liberális – az államélet polgári átalakítását célzó – utasításokkal ellátott követeket választott. A nemzeti önrendelkezésért, a népképviselési törvényhozásért, a felelős kormányzatért folyó küzdelemben a birodalom központosítására koncentráló Bécs felismerte, hogy a polgári átalakulással párhuzamosan lezajló nemzeti fejlődés a birodalom decentralizálódásához és nagyhatalmi szerepe elvesztéséhez vezethet, ezért a végsőkig ellenállt. Az 1840-es évek éleződő politikai küzdelmeiben került sor Magyarországon első politikai pártjainak megalakulására. 1848 tavaszán pedig a Kossuth Lajos vezette magyar küldöttség az egész reformkor addig megfogalmazott programjait követelte az udvartól. „... nekünk forradalmat csinálni eszünk ágában sem volt... A program, melyet az 1847-48. évi országgyűlésen keresztülvittünk egyenesen azon reformmozgalom eredménye, mely már 1790 óta fennállott az országban...” – emlékezett később. A pozsonyi tárgyalások hetei után az április 11-i uralkodói szentesítéssel korszakalkotó törvények születtek; az önállóvá vált Magyarország nemzeti önrendelkezést biztosító polgári liberális alkotmányosságot léptetett életbe. Az addigi rendi szervezet átalakult, s a követek táblájából választáson alapuló képviselőház lett. (A főrendi tábla szervezetét nem érintették.) A végrehajtó hatalmat a népképviselési parlamentnek felelős magyar kormány vette kezébe. A választójogosultság első polgári feltételeit az V. tc.-ben rögzítették: a korabeli európai alkotmányok mintájára a tulajdon, a jövedelem, a foglalkozás és a magasabb értelmiség cenzusához folyamodtak, hogy az iskolázatlan



tömegek egyszerre be ne tódulhassanak a népképviselő szentélyébe. A választók száma még így is a korábbi négyszeresére emelkedett, a lakosság 7 %-át érintette. „A cenzuális rendszer lényege abban áll, hogy a polgárjog részeseivé azok tétessenek, kikről – minthogy egy bizonyos vagyonnal vagy jövedelemmel bírnak – valószínűleg feltehető, hogy maguk némileg kiművelhették, s a közállomány és közjó iránt érdekel viseltetnek...” – írta hírlapi cikkében Kossuth Lajos. A 48-as törvényhozás tehát a tulajdon, jövedelem, foglalkozás és magasabb értelmiségi cenzusánál az értelmi cenzus fokmérőjét kereste, mindhárom paraméterben feltételezte bizonyos műveltség megszerzésének lehetőségét, illetve egy legalábbis közepes szellemi nivó meglétét. Az 1848. évi V. tc. kiindulópontja lett a későbbi polgári korszakban lezajló választójogi vitáknak, törvénymódosítási kísérleteknek, mert lényegében mindaz benne foglaltatott, amit a későbbi polgári választójogi feltételrendszerek is – kisebb finomításokkal, módosításokkal – tartalmaztak. Egyébként a törvény 377 képviselővel számolt (idevéve Horvát-Szlavónországot és a katonai határőrvidéket); az erdélyi országgyűlésnek azonban előzőleg ki kellett mondania az uniót Magyarországgal. Csak ennek megtörténte és szentesítése után küldhette el a maga 73 képviselőjét Erdély is az 1848. június 15-én megnyílt magyar országgyűlésre.

Noha az 1848. évi IV. tc. az országgyűlés pesti székhellyel történő évenkénti összehívását írja elő, a következő választás és országgyűlés – az ismert okok miatt – csak a Bach-korszak után, 1861-ben tartatik meg. Ezen a Deák-féle Felirati Párt került többségbe az emigráció politikai vonalához ragaszkodó Határozati Párttal szemben, jóllehet mindketten 48-ra hivatkozva utasították el az uralkodó 1860-as Októberi Diplomáját, illetve 1861-es Februári Pátensét. Az osztrák-német egységtörekvések szellemében fogant utóbbi szerint ugyanis a magyar képviselőket a birodalmi parlamentbe küldenék el, következésképpen le kellene mondaniuk 1848-ban elért önállóságukról az összbirodalmi alkotmányosság javára.

Az 1867 utáni parlamenti pártstruktúrát a kiegyezéshez való viszony, tehát annak hívei, és a 48-asok, annak ellenzői határozták meg. A kiegyezést létrehozó többségi Deák-párt számbeli fölénye egyre csökkent, a legnagyobb ellenzéki párttal (balközép) történő fúziója eredményeképpen évtizedekre meghatározó párt, a Szabadelvű Párt jött létre – Tisza Kálmán korszakos miniszterelnökségével együtt. A meg nem alkuvó szélbal pedig némely elvhű balközép tagokkal gyarapodva létrehozta a Függetlenségi és 48-as Pártot, mely évtizedekig ellenzékben tevékenykedett a kiegyezést opponáló, korrigáló politikai szándékkal.

Ezek a parlamenti csoportosulások ekkor még nem tekinthetők modern politikai pártoknak, többnyire csak a négyévenként megtartott választások idejére rekrutálódtak. A dualista rendszer és az alkotmányos kormányzat fenntartásához gyakran volt szükség választási csalásokra, praktikákra, erőszakosságokra. Ezen évtizedek választási „terméke” a kortes, aki színes egyéniségével, szervezőképességével, a rendelkezésre bocsátott anyagi javak segítségével egyengette a képviselőjelölt kortes-körútját választókörzetében. A törvényalkotók a „magyar lélektől idegennék” tartották a titkos szavazást, ezért a szavazatszedő bizottság elnöke előtt hangos szóval kellett voksolni, amit aztán az egyes jelölt neve alá be is könyveltek, ha éppen nem akartak csalni, mert erre ilyen körülmények között természetesen megvolt a lehetőség.

A polgári választójog 1848-ban felsorolt feltételei 1913-ig lényegében változatlanok maradtak. Némi változást csak az 1874. évi XXXIV. tc. hoz, amikor a választójog 1848-ban még birtok, jövedelem, illetve foglalkozás mértéke által meghatározott feltételeinek helyére az ezek után fizetendő adók összegét állítja, valamint az 1887. évi XVII. tc., mely kimondja a zsidó vallású magyar állampolgároknak a nem zsidó lakosokkal való teljes polgári politikai egyenjogúságát a választási jogban is. A századfordulóig Magyarország számított a birodalom politikailag legszilárdabb részének. A valóságos



társadalmi feszültségek nem kerülhettek a politikai élet felszínére, mert a magyar parlamentben csak magyar politikai pártok képviseltették magukat, az egyre polgárosodó nemzetiség nem hallathatta szavát. A parlament vitáit közjogi ellentétek, védőrviták uralták. Új formálódó erők – melyek mögött a politikai életből kizárt társadalmi csoportok, rétegek sorakoztak, általános választójogot követeltek (és ez időnként bizonyos fokú egységet teremtett köztük és a parlamenti ellenzék között). Ezek a parlamenten kívüli politikai mozgalmak, pártok (szociáldemokrácia, polgári radikalizmus) a parlamentbe bevásárolt hagyományos pártstruktúrán nem tudtak változtatni, a vezető körök pedig nem vállalták a politikai reformokat – köztük a választójog bővítését –, mert a kiegyezés (és így az egész rendszer) ellenfelei esetleg parlamenti többségbe kerülhettek volna.

Ezekben az évtizedekben a főrendiház a Nemzeti Múzeum dísztermében, az alsóház pedig mellette, az akkori Sándor főherceg utcában lévő palotában ülésezett. Közben az állam ezeréves fennállásának megünneplésére készülő ország 1885-ben megkezdte annak az – országgyűlés mindkét házát magába foglaló – neogótikus palotának az építését, mely a millenniumi ünnepek részeként, a két ház közös díszülésével 1896. június 8-án felavattatott, 1902. őszétől kezdve pedig a mai napig méltó helyet adott legfőbb törvényhozó szervünknek.

Az általános, egyenlő és titkos választójogot követelő mozgalmak, valamint a változó korszellem hatására a választójog feltételeinek újbóli szabályozását közel hét évtized (és néhány tervezet) után az 1913. évi XIV. tc. hozta meg, részint az 1848. évi törvényben választójogi alapként megnevezett vagyoni feltételek részletesebb kibontásával, részint az írni-olvasni tudásnak ugyancsak a vagyoni feltételekkel való összekapcsolásából előállt új differenciált vagyoni kategóriák kialakításával (pl. az analfabétának nagyobb földbirtokot kellett kimutatnia a választójoghoz, mint az írni-olvasni tudóknak). Ugyanakkor a törvény első látásra sajátos módon, az 1848. évi feltételekhez képest egyes pontokon (pl. a választójogosultság korhatárát illetően) szűkíti is a 48-as feltételek körét. Ám ennek magyarázata is érthető: a törvény ugyanis már kimondja, hogy Budapesten, Fiumében és az összes thj. városban a szavazás titkosan történik.

Jóllehet ezt a törvényt 1913. április 30-án szentesítették, egészében nem lépett életbe sohasem: az időközben kitört világháború a választójog elnyeréséhez új helyzetet, új feltételeket teremtett (pl. a frontszolgálat). A választójog rendezése azonban már nem került le a napirendről. 1918. folyamán a parlamenti pártok hosszas huzakodása után kialakult az 1918. évi XVII. tc., amely kimondja, hogy országgyűlési képviselőválasztói joga van minden férfinak, aki 24 éves elmúlt, állandó lakóhelye van, magyar állampolgár, írni-olvasni tud, és ezen túl nyolcféle „különös kellék” valamelyikével rendelkezik. Külön „kelléknek” számított az elemi iskola elvégzett hat osztálya (magyarul tudóknál négy osztálya); legalább 10 korona egyenes állami adó; nyolc katasztrális hold föld tulajdona; iparendély és az utóbbi fél évben az iparág üzése; altiszti fokozat a csendőrségnél vagy a katonaságnál; aki pedig vitézségi érmet kapott és elnyerte a több hónapos frontszolgálat után járó Károly-csapatkeresztet, akkor is megkapta a választójogot, ha 24. életévét még nem töltötte be.

Ez a törvény életbe lépett ugyan, de csak néhány hétre. Az őszirózsás forradalom ugyanis már 1918. november 23-án az I. sz. néptörvényben életbe léptette a maga választójogi törvényét, mely az idézett 1918. évi XVII. tc.-től nem sokban különbözött. A néptörvény szerint választójoggal rendelkezik a 24 évnél idősebb, legalább 6 éve magyar állampolgárságú férfi és nő is, aki bármely hazai élő nyelven ír és olvas, állandó lakhelye van. Ezekhez az általános feltételekhez csatlakoznak itt is azok a „kellékek”, melyeknek valamelyikével mindkét nemű választónak rendelkeznie kellett. Azonban a polgári demokratikus kormányzat nem akart szavazáso-



kat lebonyolítani addig, amíg az ország jelentős része katonai megszállás alatt állt, mert így elismerte volna annak jogosságát. Végül is az 1919 márciusában mégis kiírt általános, titkos választásokat már a Tanácsköztársaság alatt bonyolították le – tanácsválasztás formájában. A többszörösen átrostált helyi testületekből – melyekre immár a nők is szavazhattak volna – delegáltak vehettek részt később a Tanácsok Országos Gyűlésén, mely az egypártrendszerű Szovjet-Magyarországon az országgyűlést „helyettesítette”.

A kommun bukása után a parlamentáris viszonyok mielőbbi folytatása érdekében, valamint a kedvezőtlen nemzetközi visszhangra való tekintettel az 5985/1919. ME. sz. rendelet új egykamarás, ennek megfelelően nemzetgyűlésnek minősített államhatalmi szervet hozott létre, a választójog körét illetően pedig nem hozott lényeges változásokat. Ennek jegyében zajlottak le az 1920 eleji választások – elvben a legdemokratikusabb joggyakorlás lehetősége, ténylegesen a lezajlott forradalmak utáni fellélegzés, illetve megfélemlítés légkörében. Bethlen István tető alá hozta a nemzetgyűlés két legjelentősebb pártjának, az Egyesült Keresztény Nemzeti Pártnak és a Kisgazda- és Földművespártnak egyesülését. Ez a nevében és összetételében változó egységes párt alkotta 1944-ig az ország politikai gerincét. 1922-ben a 2200/1922. ME. sz. rendelet alapján tartották meg a nemzetgyűlési választásokat, melynek eredményeként bevonulhattak a parlamentbe a polgári ellenzékek kívül a szociáldemokrata párt képviselői is – miután a Bethlen-kormány a forradalom és ellenforradalom maradványait felszámolta, a szakszervezetek működését ismét engedélyezte stb. A kormány jobboldali ellenzéke a zsidóság társadalmi háttérbe szorítását követelte (fajvédő csoport), a tanácsköztársasági politikájukkal népszerűtlenné vált kommunisták törvényen kívül helyezve, illegalitásban, jelentéktelen szektává zsugorodtak. Az 1919 végi Friedrich-féle választójog ugyan a 24 éves lakosság 75 %-nak adta meg a szavazati jogot, az 1922-es választásokon mintegy ¾ millióval csökkent a jogosultak száma: 2 450 000 embert ruháztak fel választójoggal (60 %). A férfi szavazókat mindössze 2 éves helybenlakással és 4 elemi iskolai végzettséggel korlátozták.

A békeszerződés értelmében harmadára zsugorodott ország politikai és gazdasági konszolidációja idején született 1925. évi XXVI. tc. alapján 2 242 471 személy, a lakosság 54 %-a jutott választójoghoz, a törvény választójogot adott a nőknek és deklarálta a szavazás titkosságát – még csak Budapestre, a Budapest környéki választókerületre, valamint a thj. városokra. Ezekhez a kerületekhez hozzászámítottak még öt olyan vidéki választókerületet, amelyben az ipari munkásság volt túlsúlyban. „Ismeretes ugyanis – mondja a miniszteri indoklás –, hogy az ipari munkások minden alkalommal hangsúlyozzák a titkos szavazás fontosságát. A társadalom e számottevő rétegének régi kívánságát teljesítettük azzal, hogy a titkos szavazást minden olyan vidéki területre kiterjesztettük, ahol nagyobb tömegekben laknak ipari munkások.”

Az 1925. évi XXVI. törvénycikk bevezette a lajstromos választási rendszert, amely különböző szempontok és igények szerint csoportosította a választókat, így csökkentve bármilyen politikai földcsuszamlás lehetőségét. Maga a törvény kompromisszum a nyílt és a titkos szavazás között. Ti. Bethlen szerint a választójog nem magánjog, hanem közjog, és minden közjog gyakorlásáért mindenki felelősséggel tartozik a közszemélynek azt mindig a nyilvánosság előtt kell tennie, hogy dokumentálja, miképpen él ezzel a joggal. Eismerte ugyanakkor, hogy a nyílt szavazás ellen – ha nem is a kérdés elvi alapján, hanem – a praktikum szempontjából érvek hozhatók fel. Tény ugyanis, hogy a nyílt szavazás alkalmat ad a függő viszonyban lévő emberekkel szemben presszió gyakorlására. Ezért a választási szabadságot a felülről jövő szellemi vagy gazdasági presszió ellen, de az alulról jövő terrorral szemben is meg kell védeni.



A törvény elrendelte az országgyűlés visszaállítását, aminek vitája során a nemzetgyűlés az 1926. évi 22. tc.-ben újjászervezte a felsőházat, elsősorban szakmai-érdekképviseleti alapon. A többpárti Nemzetgyűlésben érvényesülő, akár általános politikai bizonytalanságot eredményező tendenciák ellensúlyozására létrehozott új felsőház négy csoportból tevődött össze, tagjai túlnyomó többségükben választás útján nyerték megbízásukat. A legnagyobb csoportot a törvényhatóságok (a vármegyék és városok) képviselői alkották; ezenkívül bizonyos hivatalok, méltóságok (így az egyházak vezetői, a legfelsőbb bíróságok elnökei, egyetemek, közművelődési intézmények, valamint a kereskedelem, az ipar, a mezőgazdaság országos szervezeteinek) képviselői; a régi főnemeseik közül az örökös főrendiházi tagok soraiból választott személyek, a Habsburg-Lotharingiai-ház Magyarországon élő, magyarul tudó tagjai; és végül még 44 fő a kormányzó kinevezése révén kerülhetett be az új felsőházba.

1920-ban 218 választókerület volt Csonka-Magyarország területén, ez ugyanannyi képviselőt választott. 1922-1935 között pedig a képviselők száma 245: 199 egyéni választókerületi és 11 összevont (városi) lajstromon választott 46 képviselővel. Az 1922. évi választáson volt először (részben) lajstromos rendszer. Az 1930-as években az egyéni választókerületekben gyakori volt az ún. egyhangú választás, tehát amikor az ellenjelölt(ek) visszaléptek a küzdelmektől. Néha elég volt egy-egy ismert államférfi jelölése, vagy pártközi megállapodás, melynek következtében az egyedül maradt képviselőjelölt szavazat nélkül vonulhatott be a parlamentbe, mert körzetében – versenytárs híján – elmaradt (!) a választás.

A fasizmus németországi hatalomra jutása után a magyar kormányoknak főként a jobboldali ellenzék nyomásával kellett szembenézniük, de a Trianon revíziójára törekvő ország sajátos helyzetéből fakadóan maguk is jobbra tolódtak. A sors iróniája, hogy – a baloldallal szembeni védekezési mechanizmusok ellenére – az 1939. évi választásokon már az egész államrend került szembe az agresszív jobboldallal. Az évtizedeken át sokszor demagóg módon követelt általános titkos választójog akkorra megvalósulva szembekerült az öt liberálisan szabadjára engedő hatalommal. A radikalizálódó jobboldal politikai erejét tükrözi az 1938. XIX. tc. kirekesztő paragrafusa, mely a zsidóság egy részét kizárta a választásra jogosultak köréből. (A képviselők számát 260-ban állapította meg, köztük 135-öt egyéni, 125-öt pedig lajstromos kerületben kellett megválasztani.) Az immár területben és népességben legnagyobb Magyarországi törvényhozó testülete, a 224 tagú felsőház és a fenti létszámú – nyílt képviselőket is tartalmazó – képviselőház 1939. június 9-én nyílt meg, díszes külsőségek közepette. A következő hónapokban folyamatosan hívták be az ideiglenes képviselőket a visszacsatolt területekről addig is, amíg ott a képviselőválasztásokat le nem bonyolították.

1944-ben Magyarország német megszállásával kezdetét vette az állami és társadalmi élet felbomlása. Politikusokat, képviselőket stb. tartóztattak le, az 1939-ben megválasztott parlament csonkán, egyre szélsőségesebb irányba elmozdulva tevékenykedett. A fasizmus által elnyelt polgári állam fokozatosan megszűnt létezni, egész addig képviselt értékrendjével együtt. A magyar választójog mindenkor harcosai célnak és nem eszköznek tekintették a választójogot. Minduntalan kulturáltabb, képzetesebb, iskolázottabb társadalmakkal vetették egybe a Kárpát-medence népeinek politikai jogait. 1945-ben – a régi uralkodó osztályok megsemmisülvén – már semmilyen konzervatív, körültekintő erő nem állhatta útját a totális választójog bevezetésének. Idekívánkozik az a goethei gondolat, miszerint „a nemzetnek csak az a jó, ami saját magából, közszükségletéből támad, más nemzet utánzása nélkül, mert ami egy népnek bizonyos fokon jótékony táplálék lehet, egy másiknak talán mérge”.



Miután 1944 végén a szövetséges nagyhatalmak hozzájárultak ahhoz, hogy a fasisztaellenes Magyar Nemzeti Függetlenségi Népfrontba tömörült pártok új jogforrásként működhessenek, a frontország oroszok által megszállt, ellenőrzött területein 3 részletben zajlottak le ún. „választások”. A helyi gyűléseken közfelkiáltással delegált képviselők alkották a debreceni Ideiglenes Nemzetgyűlést, melyben a baloldali pártok túlsúlya érvényesült. Mivel újabb pártok alakulási igényeit sorra visszautasították, a koalíciós korszak Magyarországon a politikai küzdelmek a népfront bal-, illetve jobboldalának harcában öltöttek testet. Az 1945. évi nemzetgyűlési választásokon általánosan, egyenlő, titkos, közvetlen és a nőkre is kiterjedő választójogot kapott minden 20 éves magyar állampolgár; egy adminisztratív intézkedéssel minden (vagyon, jövedelem; értelmiségi) cenzus nélkül szavazhatott a lakosság 68 %-a. Ezen a szovjet megszállás idején szinte egyetlen tiszta választáson a polgári rétegek egyöntetű támogatását élvező FKgP hiába szerezte meg a szavazatok abszolút többségét, a baloldal is jelentős szerephez jutott nemcsak a nemzetgyűlésben, hanem – a szovjet jelenlétet is kihasználva – a pártközi tárgyalások során kieroszakolt, meghatározó jellegű pozíciók (rendőrség, közigazgatás) birtokában a parlamenten kívül is. Így lassan a többpártrendszeren alapuló parlamentarizmus felett a MKP- (később MDP-) központból irányított végrehajtó hatalom primátusa érvényesült. Politikai és rendőri erőszakkal – ha kellett szovjet közreműködéssel – leszámoltak a FKgP és más kisebb pártok mindenkor „jobbszárnyával”. 1947-ben szűkítették a választók és választhatók körét, bevezették az ajánlási rendszert minden párt részére. Az 1947. nyári választásokon az MKP még így is csak az ún. kék cédulákkal való csalások segítségével válhatott a parlament legerősebb pártjává, a maga 21 %-val.

Az 1949 elején létrehozott Magyar Függetlenségi Népfront – melyhez a még létező, az erőszak legszélsőségebbé és legváltozatosabb formáival kellőképpen legyengített és megfélemlített pártmaradványok is csatlakoztak – volt hivatott arra, hogy a magyar parlamentarizmus maradványainak választási öltözetet kölcsönözzön. A májusban megtartott választásokon a koalíciós pártok közös lajstromon indultak a népfront programjával, és megszerezték a szavazatok – ekkor még szokatlanul tűnő, csillagászati – 96,2 %-át. További törvénysértések közepette 1951-re a formálisan működő pártokat is elsorvasztották. A választások kötelező és szertartászerű szavazásá silányultak, ahol a lakosság a Párt, a Vezér és a Szovjetunió iránti feltétlen hűségéről tett tanúbizonyságot jelenlétével. A lakosság részvétele gyakorlatilag kötelező volt, a hatóság figyelemmel kísérte, hogy mindenki élt-e szavazói jogával. A pártállam parlamentet háttérbe szorító törekvéseinek megfelelően az országgyűlésnek csak árnyék-hatalma volt: előzetesen deklarált pártszempontok formális végrehajtójaként a szavazógép szerepét játszotta. Az évente néhány napra összeülő képviselők listáját az egyetlen létező Párt – későbbiekben a Hazafias Népfront közreműködésével – szavaztatta „be” a Házba. A zárt, kötött lajstromos szavazás 13 éve után az egységes választási rendszert egyéni választókerülettel az 1966. III. tc. hozta létre. A következő évtized elején ugyan 49 kettős (!) jelölést számolhattak össze, de a szavazás jellege és főként téje nem változhatott az egypártrendszer keretei között. A gazdasági mechanizmus éveiben sor került néhány – köztük választási – reformra, az alkotmány némi módosítására, a politikai felépítmény azonban változatlan maradt. A bekövetkezett szellemi-ideológiai változásoknak nem lehettek intézményesíthető formái. Az 1980-as évek elején a politikai vezetés egy kisebb csoportja növelte volna ugyan a társadalom érvényesítési lehetőségeit, de ez a törekvés akkor még korainak bizonyult.

Változásokat hozott az 1983. III. tc., az új választójogi törvény: a 35 fős országos választási lista meghatározása mellett új elem a kötelező kettős jelölés, valamint a pótképviselői intézmény bevezetése.

Az 1985-ben megválasztott parlament későbbi tevékenysége hozzájárult a politikai pluralizmus újjáéledéséhez, illetve elfogadásához: az országgyűlési bizottság tartalmasabb munkája, a plenáris ülések fokozódó vitakészsége, az Elnöki Tanács jogkörének megszüntetése, a politikai intézményrendszer átalakítását célzó jogszabályalkotások a reformszellem jegyében zajlottak. 1988 nyarán elfogadtak egy a korábbi állapotokhoz képest valóban liberális szellemű egyesületi törvényt, mely lehetővé tette, hogy a társadalom önszerveződése megindulhasson. Így jöhetett létre a lakitelki szellemi mozgalomból az MDF; majd SzDSZ néven párttá alakult a korábbi „szamizdatos” radikális ellenzék, valamint a FIDESZ. 1989 elején – még a rendszer hajnalán szétvert, elsorvasztott vagy beolvasztott – történelmi pártok alakultak újjá (FKgP, KDNP, SzDP). Az MSzMP elismerte a többpártrendszert. 1989. III. 16-án 9 ellenzéki szervezet illetve párt létrehozta az Ellenzéki Kerekasztalt, mely az MSzMP-vel, illetve az ún. harmadik oldallal (az állampártot támogató SZOT, KISZ, HNF) május közepétől a Nemzeti Kerekasztal keretében tárgyalást kezdett.

Jóllehet a korábban is létező visszahívás lehetőségét 1983-tól kezdve már a választópolgárok 10 %-a is kezdeményezhette volna titkos szavazással, először mégis csak a többpártrendszer csírái láttán éltek vele; az 1989 nyarán lefolytatott országgyűlési képviselői pótválasztásokon már több (!) párt jelöltje küzdött egy-egy helyért, s ezeket rendre az MDF, illetve az ekkor még közös jelölteket állító ellenzék (MDF, SzDSZ, FIDESZ) nyerte el.

Az 1988/89-től fokozatosan újra kialakuló többpártrendszer keretei között folyó háromoldalú nemzeti tárgyalásokon 1989 őszére megállapodás született az ún. sarkalatos törvényekről, amelyeknek alapján a parlament többek között elfogadta a párt-törvényt és az országgyűlési képviselők választásáról szóló 1989. évi XXXIV. törvényt. Ennek szellemében zajlottak le 1990. tavaszán – fél évszázad után először – a többpártrendszeren alapuló választások Magyarországon. Nemzedékek óta nem tapasztalt politikai aktivitás, majd nyílt választási harc eredményeként működik jelenlegi szabadon választott parlamentünk.

*Ihász István*

### **Pályázati felhívás**

A Honismereti Szövetség és az Anyanyelvápolók Szövetsége közös pályázatot hirdet

#### **ANYANYELV ÉS NEMZETTUDAT A XX. SZÁZAD VÉGÉN**

címmel. A pályázóktól annak kifejtését várjuk, mit jelent számukra az anyanyelv és az általa közvetített kultúra birtoklása. Milyen összefüggést és kölcsönhatást éreznek anyanyelvük és népük léte, történelme között.

A pályázatot **felölt és ifjúsági** (18 éves korig) kategóriában hirdetjük meg.

A pályázat jelíges. Külön borítékban kell feltüntetni a pályamű szerzőjének nevét, foglalkozását és lakcímét. A pályamunka maximális terjedelme a felnőtt kategóriában 25 oldal, az ifjúsági kategóriában 15 oldal. A pályaműveket két példányban, a jelíge és a kategória feltüntetésével 1994. szeptember 15-ig kell beküldeni a következő címre: Honismereti Szövetség, 1250 Budapest, Pf. 23. Eredményhirdetés az 1994. október 23-i ünnepi megemlékezés alkalmával Budapesten lesz. Erről a nyerteseket külön értesítjük.

Díjazás	felnőtt kategóriában	ifjúsági kategóriában
I. díj	25 000 Ft	15 000 Ft.
II. díj	20 000 Ft	10 000 Ft.
III. díj	10 000 Ft	5 000 Ft.

A díjak megosztva, illetve többszörösen is kiadhatók. A díjat nem nyert, elismerésre méltó pályamunkák szerzőit könyvjutalomban részesítjük.

**HONISMERETI SZÖVETSÉG**

**ANYANYELVÁPOLÓK SZÖVETSÉGE**